

NA ČO SÚ DOBRÉ ARGUMENTY?**(Odpoveď A. Démuthovi, M. Nuhlíčkovi a M. Szapuovej)**

MILOŠ TALIGA, Katedra filozofie FHV UMB, Banská Bystrica

Filozofi zvyčajne chápu kritiku ako analýzu, ktorej cieľom je preukázať neplatnosť argumentov predložených na zdôvodnenie tvrdenia, že nejaká teória je pravdivá. Vo vede má kritika úplne odlišný cieľ aj charakter. Neútočí na dôkaz či zdôvodnenie vedeckej teórie, ale na samotnú teóriu – na jej obsah alebo na jej dôsledky.

Karl Raimund Popper

Uvedené Popperove slová cituje David Miller v ([7], 78). Zvolil som ich za motto tohto článku, pretože zachytávajú ideu, vďaka ktorej sa obidva texty [2] a [8], ktoré sú reakciou na môj text [15], stretávajú na jednom a tom istom mieste: pri podozrení, že dôsledné odmietnutie dobrých dôvodov (resp. zdôvodnenia) musí viesť k rezignácii, či dokonca k znemožneniu používania rozumu a argumentov. O tom, že Nuhlíček a Szapuová majú v tejto otázke jasno, svedčia ich slová, že „z hľadiska racionálnej... diskusie... je udávanie dôvodov jedným z jej pilierov“ ([8], 158). Ich „filozofické chápanie“ kritiky prezrádza zasa ich presvedčenie, že bez uvádzania argumentov v prospech nejakého výroku by „bolo... ťažké, ak nie vôbec nemožné, reagovať na takýto... výrok“ ([8], 157). Prečo by však nemohla stačiť taká reakcia, ktorá by útočila priamo na daný výrok, to už Nuhlíček so Szapuovou nehovorí.¹ Démuth je opatrnejší a pýta sa, prečo preferujem „vieru v platnosť svojich dôvodov, a nie vieru v platnosť ich negácií“ ([2], 144). V prvom rade, nepreferujem vieru v platnosť svojich dôvodov, ale skepticizmus (čiže názor, podľa ktorého neexistujú žiadne dobré dôvody) pred justifikacionizmom (názorom, podľa ktorého sú dobré dôvody potrebné). Ochoťne priznávam, že k tejto preferencii ma nedonútil žiadny argument. Viaceré kritické argumenty mi však pomohli pochopiť, prečo je justifikacionizmus nepravdivým názorom. Racionálna diskusia, ktorá využíva argumenty a teda aj rozum, nemôže z objektívnych príčin spočívať v „udávaní dobrých dôvodov“. To je jadro mojej odpovede, ktorej niektoré aspekty rozvediem nižšie. V prvej časti reagujem na Démuthov text [2], v druhej zasa na text [8] od Nuhlíčka a Szapuovej. Nehodlám však zbytočne opakovať to, čo som uviedol v [15], resp. v texte [14], na ktorý odkazujú Nuhlíček so Szapuovou ([8], 154, poznámka 16).

¹ Z naivnej predstavy, že každý chápe, prečo tvrdenia (ako napríklad „Teraz tu prší“) *nie sú* kritizovateľné iba vtedy, keď sú uvedené argumenty v ich prospech, ma prebral ich iný, podobne záhadný názor, že ak „spolu s Taligom odmietneme požiadavku zdôvodňovania, zostáva nám len *veriť* jeho slovám“ ([8], 157 – 158).

1. Odpoveď A. Démuthovi. Ospravedlňujem sa Démuthovi za to, že som nespĺnil požiadavku osvojenia si „kritizovaného terminologického aparátu v kontexte, v ktorom bol použitý“ ([2], 141), ale viedol ma k tomu práve môj „nesúhlas so širokým použitím pojmu skepticizmu“ ([2], 142), ktoré – ako som sa pokúsil vysvetliť v [15] – doviedlo Démutha k názoru, že skepticizmus je paradoxný. Napriek tomu, že Démuth súhlasí s mojím „upozornením na potrebu jemnejšieho rozlišovania medzi skepticizmom, agnosticizmom, relativizmom či falibilizmom“ ([2], 145), stále považuje skepticizmus za paradoxný: „Podstata nepravdivosti tvrdenia o neexistencii či nemožnosti existencie istoty, ktoré podľa mňa predstavuje bezprostredný dôsledok Taligovho vymedzenia skepticizmu (neexistujú žiadne dobré dôvody pravdivosti poznania), spočíva podľa mňa v jeho logickej kontradiktorickosti, a to hneď v dvoch ohľadoch“ ([2], 143). Predtým, ako sa pustím do rozboru Démuthových názorov, chcel by som uviesť, že nemám nič proti téze, podľa ktorej existujú mentálne stavy, keď si je ich nositeľ čímsi istý.² Po tomto spresnení sa môžem venovať dvom ohľadom, v ktorých je téza „Nič nie je isté“ údajne kontradiktorická.

Démuth zvažuje tzv. široké a tzv. diskkrétne chápanie uvedenej tézy. Podľa širokého chápania, o ktoré mi pôvodne v [15] išlo, sa téza „Nič nie je isté“ vzťahuje na všetky výroky, teda aj na danú tézu. Démuth z toho vyvodzuje, že ide o „obdobu Russellovho paradoxu“ ([2], 143), s čím nemôžem súhlasiť. Ak totiž aj prijmem Démuthov návrh ([2], 143) a výrok „Nič nie je isté“ prepíšem do podoby A: „Neexistujú výroky, o ktorých pravdivosti nemožno mať pochybnosť“, stále zostáva nejasné, kto a prečo má tvrdiť negáciu A, t. j. výrok B: „Existuje aspoň jeden výrok, o ktorého pravdivosti nemožno mať pochybnosť.“ Skeptik, prirodzene, B tvrdiť nebude. Možno ho však *bude musieť* tvrdiť práve preto, že tvrdí A? Zdá sa mi, že Démuth má na mysli *práve toto*, keď tvrdí, že široké chápanie tézy „Nič nie je isté“ trpí Russellovým paradoxom. Nerozumiem však tomu, prečo by skeptik *musel* tvrdiť B, hoci chápem, že pokiaľ chce byť skeptikom, *musí* tvrdiť A. To, že skeptik prijíma výrok A ako pravdivý, mu predsa nijako nebráni v tom, aby pochyboval o pravdivosti výroku B. Ba čo viac, výrok B spokojne odmietne ako nepravdivý. B *totiž nevyjadruje jeho názor, podľa ktorého nie je isté dokonca ani to, že nič nie je isté*. Ak prijmem Démuthov slovník, tak by bolo možné skeptikovo názor vyjadriť výrokom C: „O pravdivosti výroku A je možné mať pochybnosť“, nie však výrokom B. *Tvrdiť, že nie je isté ani to, že nič nie je isté* (t. j. tvrdiť výrok C), *neznamená tvrdiť, že nie je pravda, že nič nie je isté* (t. j. tvrdiť výrok B). Zdá sa mi, že v takomto širokom chápaní tézy „Nič nie je isté“ niet miesta pre žiadny paradox, no možno ho iba nechtiac prehliadam a Démuth ma naň upozorní.

Hoci mi v [15] nešlo o tzv. diskkrétne chápanie tézy „Nič nie je isté“, vyjadrím sa krátko aj k nemu. Démuth naznačuje, že na to, aby mohol skeptik tvrdiť, že nič nie je isté, je nutné, aby prijímal zákon sporu a iné „implicitné pravdy“ ([2], 143). S tým môžem len súhlasiť, avšak s dodatkom, že nech už skeptik prijíma *čokoľvek* (ako pravdivé), nemá na

² Keďže Démuth považuje za správne, že oddeľujem „pravdu od istoty“ ([2], 144), nebudem sa bližšie venovať otázke, ako chápem istotu. Dôležitá je pravdivosť toho, čím sme si istí, nie to, v akom zmysle sme si istí.

to *žiadne* dobré dôvody, dokonca ani v prípade tzv. neomylných právd. Podrobnejšie vysvetlenie som ponúkol v ([15], časť 4), preto sa na tomto mieste obmedzím iba na konštatovanie, že *skeptik nemá prečo chcieť všetko spochybňovať*. Tvrdiť, že nič nie je isté, neznamena spochybňovať pravdivosť *čohokoľvek* (akéhokoľvek výroku *p*) – na to by bolo totiž potrebné predostrieť nejaký argument –, ale jednoducho odmietat' tézu, podľa ktorej *aspoň o niečom* (o nejakom *p*) vieme s dobrými dôvodmi, že je pravdivé. (O tom, či je uvedená téza odmietnutá za pomoci argumentov, bude reč v nasledujúcom odseku.) Ani diskrétné chápanie tézy „Nič nie je isté“ teda podľa mňa nevedie k paradoxu: odmietnutie dobrých dôvodov neoberá skeptika o schopnosť prijímať *niektoré* tvrdenia ako pravdivé a ani ho nenúti o *všetkom* pochybovať.

Démuth ďalej tvrdí, že téza „Nič nie je isté“ vedie k solipsizmu ([2], 145). Priznáva sa, že mi nie je jasné, prečo by to tak malo byť. Skeptik, ktorý tvrdí, že nie je isté ani to, či existuje vonkajší svet a iné mysle, môže predsa súčasne prijímať (ako pravdivé) tvrdenie o existencii vonkajšieho sveta a iných myslí, a to bez obáv z toho, že by si protirečil. V kontraste k Démuthovi si teda naďalej nemyslím, že by sa v rámci skepticizmu črtal nejaký paradox (či už Russellov, alebo iný). Démuth však naznačuje ďalší možný rozpor, keď píše, že „konvenčnosť určenia kritérií pravdivosti“ prezentujem „ako *dôvod nezdvodnenosti* poznania“ ([2], 144). Nie som si vedomý toho, že by som v [15] čosi také prezentoval, ak si ale Démuth myslí opak, rád sa nechám poučiť. Skôr sa mi zdá, že trňom v oku je tu skeptický záver, podľa ktorého nedisponujeme ani čiastočnými dôvodmi v prospech pravdivosti tvrdení. Je to totiž práve tento záver, ktorý Démutha napokon vedie k otázke, prečo teda preferujem skepticizmus pred justifikacionizmom.³ Ako som už naznačil, je to preto, že poznám vecné kritické argumenty (ktoré som uviedol v [14]), z ktorých vyplýva, že justifikacionizmus je nepravdivý názor.⁴ Nepoznám však žiadne argumenty, z ktorých by vyplývalo, že je nepravdivý aj skepticizmus. A hoci je pravda, že ma žiadny argument nezaväzuje k tomu, aby som preferoval skepticizmus (čo je len iný spôsob, ako povedať, že pravdivosť skepticizmu nie je a ani nemôže byť zdôvodnená), žiadny argument mi to ani nezakazuje (čo je len zopakovanie faktu, že skepticizmus doposiaľ nebol vyvrátený).

V tomto kontexte by malo byť už zrejmé, prečo „kontrolovanie platnosti“ výrokov (teórií a pod.) *nie je* preukazovaním a ani zdôvodňovaním ich platnosti, ako si to myslí Démuth ([2], 144), ale snahou o vyvrátenie (resp. kritiku) toho, čo dané výroky tvrdia. Je nesporné, že hľadanie príkladov proti kritizovanému názoru (resp. proti teórii atď.) môže podnietiť aj opačnú aktivitu: formulovanie argumentov určených na obhajobu daného názoru. (Mám dojem, že práve to sa deje v našej diskusii.) Ani jeden z kritických alebo obraňujúcich argumentov však neposkytuje dobré dôvody na prijatie alebo odmietnutie kritizovaného alebo obhajovaného názoru. Rozdiel medzi kritikou, zdôvodňovaním a ob-

³ Démuth formuluje svoju otázku v inom slovníku – jej pôvodné znenie je citované v prvom odseku tohto textu.

⁴ Ak niekoho na tomto mieste trápi, či vecné argumenty proti justifikacionizmu nie sú dobrými dôvodmi na jeho odmietnutie, odporúčam mu prejsť k časti 2 nižšie alebo priamo k ([14], najmä časť 3).

hajobou som sa pokúsil objasniť v texte ([14], časť 3), na ktorý som odkazoval aj v ([15], 699, poznámka 7). Bohužiaľ, k tomuto pokusu sa nikto zo zúčastnených diskutérov vecne nevyjadril.

Na záver prvej časti by som chcel poďakovať A. Démuthovi za jeho príspevok [2] k diskusii o otázke, či je skepticizmus paradoxný. Ide o konštruktívny prístup, ktorý je mi sympatický aj tým, že sa nevzdáva svojho pôvodného názoru na paradoxnosť skepticizmu. Napriek tomu si nemyslím, že by odmietnutie akýchkoľvek dobrých dôvodov, vrátane tých čiastočných, znemožňovalo „zastávať jeden názor viac ako iný“ ([2], 145). Racionálne rozhodovanie sa medzi alternatívnymi názormi je totiž možné aj vtedy, ak neexistujú žiadne dobré dôvody, ktoré by preukazovali či už pravdivosť, alebo nepravdivosť názorov, z ktorých si máme vybrať. K tomuto bodu sa ešte vrátim na viacerých miestach v druhej časti.

2. Odpoveď M. Nuhličkovi a M. Szapuovej. Dobré dôvody a argumenty sú v [8] konštantne zamieňané. Tak napríklad na strane 153 sa možno dočítať, že Lehrerovu teóriu poznania [4] „možno kritizovať a možno... aj odmietnuť – „dobré dôvody“ na takúto kritiku ani odmietanie však v článku M. Taligu nenachádzame“. Problém nespočíva ani tak v tom, že sa mi vyčíta nenaplnenie cieľa, ktorý som si v článku [15] ani nevytýčil,⁵ ako skôr v tom, že *kritizovanie nemá nič spoločné s udávaním dobrých dôvodov*. Tento názor som sa pokúsil bližšie objasniť v inom texte [14], na ktorý napodív odkazujú aj Nuhliček so Szapuovou ([8], 154, poznámka 16), zdá sa však, že pointa im jednoducho unikla. Vyjadrím ju preto tak isto, ako som to urobil v ([14], 359) – pomocou citátu z diela D. Millera: „Predostrieť vyvrátenie znamená poskytnúť argument..., neznamená to však argumentovať za (alebo proti) dôsledku. Znamená to odvodiť dôsledok“ ([5], 80). Kritizovať neznamená uvádzať dobré dôvody na odmietnutie kritizovaného názoru. Používanie rozumu a argumentov za účelom kritiky nijako nesúvisí so zháňaním dobrých dôvodov (resp. argumentov) či už za, alebo proti akýmkoľvek tvrdeniam. Na tento fakt upozornil aj K. R. Popper v ([9], 51): „Požiadavka racionálnych dôkazov... je príznakom nerozlišovania medzi rozsiahlou oblasťou racionality a úzkou sférou... istoty: je to neobhájiteľná, nerozumná požiadavka. Napriek tomu je úloha logického argumentu, deduktívneho logického uvažovania, mimoriadne dôležitá pri kritickom prístupe; nie preto, že by nám umožňoval dokázať naše teórie alebo ich odvodiť z viet o pozorovaní, ale preto, že iba vďaka deduktívnemu uvažovaniu možno zistiť, čo naše teórie implikujú, a tak ich účinne kritizovať. Kritizovať... znamená pokúšať sa nájsť slabé miesta v teórii a tie môžu byť spravidla odhalené len v jej odľahlejších logických dôsledkoch.“

Práve dôsledné preskúmanie doktríny justifikacionizmu vedie k jej odmietnutiu, t. j. ku skepticizmu. Už v ([14], 373) som citoval Millerovu trefnú poznámku, že „zrieknutie sa dobrých dôvodov je nevyhnutným dôsledkom používania rozumu“ ([6], 55), ku ktorej som v ([15], 698) dodal, že skepticizmus súvisí s racionalizmom, hoci nie s hocijakým.

⁵ Kritike Lehrerovej teórie poznania sa spolu so študentmi venujem každý druhý semester na kurze epistemológie. Asi preto ani necítim potrebu navoľávať ňou širšiu odbornú verejnosť.

V ([15], 698, poznámka 6) som na vysvetlenie uviedol, že mám na mysli kritický racionalizmus, ktorého zakladateľom bol K. R. Popper a ktorý dôsledne rozvíja najmä D. W. Miller v [6] a [7]. Napriek tomu Nuhličkovi a Szapuovej to nestačilo na to, aby *spoznali* „taký druh skepticizmu, ktorý explicitne pripúšťa, že máme vedenie“ ([8], 150 – 151).⁶ Iste, podľa Poppera a Millera je vedenie niečím, čo *nesplňa* podmienku zdôvodnenia. Namietat' však, že *práve preto* to nemôže byť vedením, znamená byť slepým otrokom doktríny justifikacionizmu: „Ak niekto tvrdí, že niečo vie, ale pritom nemá odpoveď na otázku, ako to vie alebo na základe čoho to vie, sme náchylní reagovať tak, že vlastne nevie to, o čom tvrdí, že vie, že je to len jeho domnienka“ ([8], 152). Môže existovať výstižnejší príklad názoru, podľa ktorého nezáleží ani tak na samotnej domnienke, ako skôr na argumentoch v jej prospech? A môže neprítomnosť argumentu v prospech domnienky nejako diskreditovať danú domnienku? Na poslednú otázku môže odpovedať kladne iba filozof, ktorý – povedané Popperovými slovami z nášho motta – nerozumie, aký je cieľ a charakter kritiky.

Je naozaj zarážajúce, že si autori state [8], ktorí sa odvolávajú na Popperovo dielo ([10], 39), nevšimli, že v tom istom diele ([10], 50) Popper formuluje, a vzápätí odmieta, otázku nápadne podobnú ich práve citovanému názoru. Podobným prekvapením je aj ich poznámka 9 o pôvode tripartitnej definície poznania ([8], 150), v ktorej popri Platónovi⁷ a iných autoroch zmieňujú aj Poppera, pričom tvrdia, že všetky definície poznania „vyčleňujú presvedčenie, pravdivosť a zdôvodnenie ako súbor nevyhnutných a postačujúcich podmienok poznania“. Podľa Poppera však poznanie existuje aj napriek faktu, že „pozitívne dôvody nie sú nutné a ani možné“ ([13], 1041). V ([15], 696) som sa pýtal, ako by sa dal nazvať filozof uvedeného razenia, a tvrdil som, že poslúžiť tu môže len termín *skeptik*.⁸ Stále si myslím, že je to správne označenie: okrem iných zásluh totiž umožňuje odlíšiť skeptika od agnostika, čo sa však už nedá povedať o „skeptícizme“, ktorý je vykreslený v [8]. Pozrime sa, prečo je to tak.

V ([15], 696) som definoval skepticizmus aj preto, aby som sa mohol venovať otázke, či je paradoxný, pričom som vopred priznal, že „nepoznám nijaké iné *adekvátne* vymedzenie skepticizmu, aspoň pokiaľ má ísť o logicky konzistentný epistemologický smer“. Nuhliček so Szapuovou ([8], 151) však súhlasia s „názorom, podľa ktorého skepticizmus v súčasnosti nepredstavuje ‚logicky konzistentný epistemologický smer‘, ktorý (paradoxne) pripisujú mne. Ich ‚nadinterpretácia‘ je obdivuhodná o to viac, že sami priznávajú, že ‚pri (správne formulovaných) skeptických argumentoch... nijaký autoreferenčný paradox nevzniká“ ([8], 157). Môže sa zdať, že všetko teraz záleží od toho, či

⁶ Podobné pochybnosti o tom, či v dejinách filozofie existuje mysliteľ, ktorý by zodpovedal môjmu vymedzeniu skepticizmu, vyjadruje aj Démuth ([2], 142).

⁷ Zaujímavé argumenty spochybňujúce názor, podľa ktorého je Platónovo chápanie poznania blízke tripartitnej definícii poznania (ako zdôvodneného pravdivého presvedčenia), sa nachádzajú v stati J. Cepka [1].

⁸ Popper svoj názor na nepotrebnosť zdôvodnenia výstižne vykresľuje najmä v ([12], kapitola 1, oddiel 2). Za ešte jednoznačnejšiu artikuláciu skepticizmu, podľa ktorého neexistencia dobrých dôvodov nebráni existencii poznania, možno považovať kapitoly 2, 3, 5, 6 a 7 z Millerovej knihy [7].

budeme skepticizmus chápať len ako sieť argumentov (ako „nástroj“), alebo aj ako sieť tvrdení („výsledkov použitia nástroja“). Podľa Nuhlička a Szapuovej je totiž „kontrast medzi chápaním skepticizmu ako výsledného filozofického stanoviska a chápaním skepticizmu ako nástroja filozofického uvažovania o poznaní... možno jedným z rozhodujúcich rozdielov medzi Taligovým a Démuthovým chápaním na jednej strane a našimi východiskami na strane druhej“ ([8], 149). Je však otázne, či je tu skutočne nejaký „rozhodujúci rozdiel“, a ak áno, akej je povahy.

Podľa Hetheringtona ([3], 112) majú skeptické argumenty nasledovnú všeobecnú formu:

S1: Na to, aby človek niečo vedel, je potrebné, aby bol taký a taký.

S2: Žiadny človek však nie je taký a taký.

S3: Teda nikto nemá poznanie.

Treba si uvedomiť, že konkrétny obsah, ktorý je dosadený do premisy S1, nikdy nepochádza z dielne skepticizmu. Naopak, skeptik takéto konkrétne návrhy vždy kritizuje (pozri S2 a S3). To však znamená minimálne dve veci: a) skeptik popiera možnosť *takého* poznania, ktoré je vymedzené premisou S1, a b) skeptik *vysvetľuje*, prečo možnosť takého poznania odmieta (pozri premisu S2). Keby totiž skeptik neuviedol žiadne argumenty,⁹ bol by dogmatikom. Ďalej si treba všimnúť, že skeptik *nepopiera* skutočnosť, že existuje poznanie, ale „iba“ *možnosť*, že existuje také poznanie, ktorého podmienky sú vymedzené premisou S1. Keby totiž skeptik popieral skutočnosť, že existuje poznanie, bol by agnosticom. Priaznivcov Occamovej britvy možno rozčuľuje, že v prípade zamieňania skepticizmu a agnosticizmu sa používajú dva termíny na označenie jedného a toho istého názoru. Iní sa zasa možno radujú, že údajný „skepticismus“ (t. j. agnosticizmus) sa vďaka svojej paradoxnosti vyvracia sám. Dôslednému chápaniu skepticizmu však nepomáha ani jedno, ani druhé. Odporúčanie, aby sa skepticizmus odlišoval od agnosticizmu, nemá za cieľ upokojiť occamistov, ale dať otázke, či je skepticizmus paradoxný, konkrétny zmysel. Inak sa nedá dopracovať k jasnej odpovedi.

Nuhliček a Szapuová postrehli, že odmietam Démuthove charakteristiky skepticizmu ([8], 149), no musím podotknúť, že odmietam aj ich vlastné charakteristiky. V oboch prípadoch je príčinou môjho nesúhlasu skutočnosť, že určité charakteristiky pripisované skepticizmu *nevyplývajú* zo skeptických argumentov. Autori state [8] napríklad tvrdia, že „jadrom skeptických úvah je argument, podľa ktorého nevieme vylúčiť možnosť, že všetky naše presvedčenia sú mylné“ ([8], 151). Musí však skeptik zdôrazňovať túto možnosť? Čo by znamenalo, keby boli *všetky* naše presvedčenia mylné? Jednoducho to, že by sme prechovávali len a iba nepravdivé presvedčenia, čiže by sme *vôbec nič* nevedeli. Avšak téza, podľa ktorej *vôbec nič* nevieme, je tézou agnosticizmu, nie skepticizmu. Prečo by teda skeptik *vôbec mal* upozorňovať na to, že je možné, že nič nevieme? Odpoveď je podľa môjho názoru zrejmalá: Skeptik nielenže *nemusí* na túto možnosť upozorňovať, ale ani by ju *zdôrazňovať nemal*, aspoň pokiaľ nechce zbytočne koketovať s agnosticizmom.

Podobných chýb sa v literatúre vyskytuje neúrekom. Napríklad podľa Lehrera je

⁹ Hovorím o argumentoch, nie o dobrých dôvodoch proti S1 – k tomuto rozdielu pozri ([14], časť 3).

hlavnou skeptickou premisou názor, že „ľudia často akceptujú nepravdivé tvrdenia, a keď sa ukáže, že akceptovali pravdivé tvrdenia, existuje istá možnosť, že sa mohli pomýliť“ ([4], 139). Ako sme však videli, skeptik nemá prečo udržiavať ľudí v napätí pomocou banálnej výstrahey, že sa *možno* vo svojich presvedčeniach mýlia, a *ak* áno, tak nič nevedia. Naopak, skeptik pomocou argumentov upozorňuje na často prehliadaný fakt, že ak sa aj v tom, čo akceptujeme, *nemýlime* (t. j. ak aj akceptujeme *pravdivé* tvrdenia), *neexistuje žiadna možnosť*, ako pravdivosť týchto tvrdení *zdôvodniť*. Rozdiel je evidentný: V prvom prípade je skeptik vykresľovaný ako čudák, ktorý nám predostiera fantastické scenáre (akými sú napr. Descartov zlý démon alebo Putnamov mozog v kadi) ohrozujúce *možnosť pravdivosti* našich presvedčení. V druhom prípade však skeptik uvádza vecné argumenty¹⁰ diskvalifikujúce *možnosť zdôvodnenia* pravdivosti našich presvedčení. V prvom prípade sa teda skeptikovi pripisuje tvrdenie „Môžeš sa mýliť, a preto nemusíš mať pravdu, čiže ani poznanie“, zatiaľ čo v druhom prípade skeptik tvrdí: „Môžeš mať pravdu, čiže aj poznanie, no nie dobré dôvody.“

A naozaj, aj podľa Nuhlička a Szapuovej skeptická argumentácia ukazuje, že „naše presvedčenia nespočívajú, a principiálne ani nemôžu spočívať, na ‚dobrých dôvodoch‘“ ([8], 151), t. j. že podmienka zdôvodnenia presvedčení je nesplniteľná ([8], 156). Mne sa však zdá, že ak chcú autori state [8] chápať skepticizmus iba ako „nástroj filozofického uvažovania“, nemali by mu pripisovať uvedený záver. Inak sa skepticizmus začne až príliš podobat' na „výsledné filozofické stanovisko“, ktoré som sa pokúsil analyzovať v [15] a „rozhodujúci rozdiel“ medzi [8] a [15] azda aj zanikne. Z ([8], 154, poznámka 15) je totiž zrejmé, že autori chápu, kam mierila stať [15]. Skeptikovi, ktorý usudzuje v krokoch S1 – S3 uvedených vyššie, nič nebráni v tom, aby chápal poznanie *inak* ako v klasickom zmysle tripartitnej definície. Ba čo viac, ak sa skeptik nechce stať filozofom bez názoru na existenciu poznania, prípadne agnostikom tvrdiacim, že žiadne poznanie neexistuje, tak *musí* poznanie chápať *inak*, nie ako zdôvodnené pravdivé presvedčenie. Nemá preto zmysel vyčítať mu, že *ak* sa na poznanie pozrieme cez klasickú tripartitnú definíciu, *jeho* (t. j. skeptikove) „vymedzenia nedávajú zmysel“ ([8], 150). Podľa skeptických argumentov je to predsa podmienka zdôvodnenia, ktorej vyžadovanie nedáva zmysel, keďže je nesplniteľná. To napokon priznávajú aj Nuhliček so Szapuovou ([8], 156), a preto sa zdá, že na stati [15] im vadí skôr čosi iné. A naozaj, sami zdôrazňujú, že v [15] im najviac chýba „jasne artikulovaná kritika štandardnej definície (prípadne návrh na jej nahradenie inou)“ ([8], 154), ktorú však – ako uvádzajú v poznámke 16 ([8], 154) – nenachádzajú ani v inej stati [14], na ktorú som sa v ([15], 699, poznámka 7) zámerne odvolával.

Nikdy nebolo mojou ambíciou poskytnúť novú definíciu poznania, pretože nepoznám nutné a dostatočné podmienky poznania, ktoré by obstáli pred kritikou. Napriek tomu som ochotný zvážiť každý návrh definície, ktorý nebude obsahovať podmienku zdôvodnenia. A ak by pred kritikou nakoniec neobstála ani jedna definícia poznania, epistemológ môže svoje poslanie plniť aj bez nej. Môže napríklad postupne za pomoci argumentov zisťovať, ktoré podmienky *nemôžu byť* nutnými či dostatočnými podmien-

¹⁰ Za najlepšiu stať, ktorá prehľadne takéto argumenty zhŕňa, považujem kapitolu 3 z knihy [6].

kami poznania, a tak sa môže postupne *odúčať* od toho, čo pôvodne považoval za uspokojivé chápanie poznania. Koniec koncov, epistemológia, tak ako každá iná výskumná disciplína, by mala byť pestovaná v kritickom duchu. Znova tak narážam na otázku, na čo by mohli byť dobré argumenty, ktorej som sa venoval už v [14]. Zo záveru state [14] pritom možno vyčítať nielen môj postoj k podmienkam poznania vyžadovaným „štandardnou definíciou“, ale aj názor, že je načase, aby skončili reči o argumentoch ako nástrojoch zdôvodňovania a aby sa začalo premýšľať o iných úlohách, ktoré by mohli plniť. Niektoré z nich som naznačil v ([14], časť 3), Nuhlíčka a Szapuovú však zjavne neuspokojili, keďže nadobudli dojem, že sa vzdávam „možnosti a potreby argumentácie“ ([8], 157). Zopakujem preto ešte raz: To, čoho sa vzdávam, je možnosť a potreba uvádzania dobrých dôvodov či už za, alebo proti nejakým názorom, nie možnosť a potreba argumentácie. A tak vychádza najavo, že skutočným jadrom rozdielu medzi [15] a [8] je názor, podľa ktorého je udávanie dôvodov jedným z pilierov racionálnej diskusie ([8], 158) – názor, ktorý som kritizoval a odmietol už v [14].

Predtým, ako uvediem strohú odpoveď na otázku figurujúcu v názve tohto článku,¹¹ musím opraviť jedno nedorozumenie, podľa ktorého sú „dôvody... v ponímaní Taligu ‚zárukou‘ pravdivosti“ ([8], 154). Stačilo by nahliadnuť do textu [14], na ktorý odkazujú aj autori state [8], aby Nuhlíček so Szapuovou zistili, že *neprijímam* úzke chápanie dobrých dôvodov, podľa ktorého „zdôvodnenosť presvedčenia zaručuje jeho pravdivosť“ ([8], 154). Na tomto mieste nebudem preto čitateľa zaťažovať podrobnosťami, ale uvediem iba názor D. Millera, ktorý nás privedie späť k hlavnej otázke: „Úplné odmietnutie všetkých projektov čiastočného zdôvodnenia... všetkých pokusov využiť argumenty na podporu hypotéz, ktoré zastávame... nie je iracionalizmom. Je to postoj, podľa ktorého nezáleží na argumente, ale iba na závere. *Dôležité je to, čo si myslíte, nie prečo si to myslíte*“ ([7], 78). Napriek tomu som v úvode tejto časti pomocou Popperových slov upozorňoval, že argumentácia je potrebná práve na to, aby sme zistili, čo si vlastne myslíme: „Iba vďaka deduktívnemu uvažovaniu možno zistiť, čo naše teórie implikujú, a tak ich účinne kritizovať“ ([9], 51). Ako už bolo vysvetlené: „Predostrieť vyvrátenie znamená poskytnúť argument... neznamená to však argumentovať za (alebo proti) dôsledku. Znamená to odvodiť dôsledok“ ([5], 80). Podrobnosti o tom, prečo sa argumenty *nedajú* využiť na zdôvodnenie tvrdení (či už premís, alebo záverov) a ako sa *dajú* využiť buď na kritiku, alebo na obhajobu tvrdení (ktorá *nie je* ich zdôvodnením), nájde čitateľ v stati [14], na ktorú v [8] odkazujú aj Nuhlíček so Szapuovou, avšak bez toho, aby vôbec reflektovali jej obsah.

Na záver druhej časti by som preto rád pripomenul jedno z mnohých metodologických pravidiel, ktoré uvádza Popper: „Ak chceme, aby naša kritika za niečo stála, máme sa vždy snažiť čo najviac vyjasniť a zosilniť protivníkovu pozíciu, a to ešte predtým, ako ho začneme kritizovať“ ([11], 280 – 281, poznámka *5). Sťažnosť Nuhlíčka a Szapuovej, že neuvádzam „argumenty v prospech svojho odmietania štandardných výkladov“ ([8], 153),

¹¹ Inšpiráciou pre názov článku bola najmä kapitola 3 z [7].

svedčí totiž nielen o ignorovaní kritických (nie zdôvodňujúcich) argumentov uvedených v [14], ale, obávam sa, aj o nepochopení pointy skepticizmu vykreslenej v [15].

LITERATÚRA

- [1] CEPKO, J.: Poznámka k Daidalovým sochám (*Meno* 98b). In: WOLLNER, U. (ed.): *Poznanie a demarkácia*. Brno: Tribun EU 2011, s. 25 – 41.
- [2] DÉMUTH, A.: Môže skeptik skutočne pochybovať o všetkom? Odpoveď Milošovi Taligovi. In: *Filozofia*, 67, 2012, č. 2, s. 141 – 146.
- [3] HETHERINGTON, S. C.: *Knowledge Puzzles. An Introduction to Epistemology*. Boulder & Oxford: Westview Press 1996.
- [4] LEHRER, K.: *Teória poznania*. Bratislava: Infopress 1999.
- [5] MILLER, D. W.: A Reply to Trudy Govier and Philip Adey. In: *Learning for Democracy*, 1, 2005, No 3, pp. 78 – 80.
- [6] MILLER, D. W.: *Critical Rationalism. A Restatement & Defence*. Chicago & La Salle: Open Court Publishing Company 1994.
- [7] MILLER, D. W.: *Out of Error. Further Essays on Critical Rationalism*. Aldershot: Ashgate Publishing Company 2006.
- [8] NUHLÍČEK, M. – SZAPUOVÁ, M.: Poznámky ku skepticizmu alebo čo sponchybňuje, a čo nespochybňuje skeptik. In: *Filozofia*, 67, 2012, č. 2, s. 147 – 159.
- [9] POPPER, K. R.: *Conjectures & Refutations*. London: Routledge & Kegan Paul 1963.
- [10] POPPER, K. R.: *Hľadanie lepšieho sveta*. Bratislava: Archa 1995.
- [11] POPPER, K. R.: *Logika vedeckého bádání*. Praha: OIKOYMENH 1997.
- [12] POPPER, K. R.: *Realism & the Aim of Science*. London: Hutchinson 1982.
- [13] POPPER, K. R.: Replies to My Critics. In: SCHILPP, P. A. (ed.): *The Philosophy of Karl Popper*. La Salle: Open Court Publishing Company 1974, pp. 961 – 1197.
- [14] TALIGA, M.: Nekonečný príbeh zdôvodňovania. In: *Filosofický časopis*, 57, 2009, č. 3, s. 353 – 373.
- [15] TALIGA, M.: Paradox skepticizmu? In: *Filozofia*, 65, 2010, č. 7, s. 695 – 705.

Acknowledgement

This publication was made possible through the support of a grant from the John Templeton Foundation (Grant ID #15637). The opinions expressed in this publication are those of the author and do not necessarily reflect the views of the John Templeton Foundation.

Miloš Taliga
Katedra filozofie FHV UMB
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
SR
e-mail: milos.taliga@umb.sk